

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA BOBEDI (SAL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

HLAKOLA/TLHAKUBELE 2016

MEMORANDAMO

FREE STATE

MATSHWAO: 120

Memorandamo ona o na le maqephe a 11.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

POTSO YA 1

TEMA YA A

- 1.1 Ke mora wa bona.✓ (1)
- 1.2 Taba ya mora wa bona Motsielwa ya ho ikgethela mosadi.✓ (1)
- 1.3 Banna!✓ (1)
- 1.4 Motshewa✓ (1)
- 1.5 E bakilwe ke ho thibelwa/hanelwa ke batswadi ba hae ho nyala ngwanana eo a mo ratang.✓ (2)
- 1.6 Modiehi o bolela hore yena ha a dumellane le taba ya hore Motsielwa a nyale kgarebe e ratwang ke yena.✓✓ (2)
- 1.7 mofumahadi✓ (1)
- 1.8 Ee, o a a tseba hobane o batlile a ipolaela thibelo eo ya bona.✓✓ (2)
- 1.9 Modiehi o batla a satalletse/manganga tabeng ena athe Mokgothu yena o batla a le bonolo a bile a na le kutlwisiso e itseng tabeng ena.✓✓ (2)
- 1.10 C/di tla mo lahlehisa.✓ (1)
- 1.11 Ke Modiehi, hobane o batla hore ditaba di sebetswe ho ya ka yena.✓✓ (2)
- 1.12 Ha a no kgona ho phedisana le yena hantle hobane o tla be a hatelletswe ho etsa seo a sa se rateng/o tla mo siya ka tlong ka dinako tsohle hobane e tla be e se ya ratilweng ke yena/a ka nna a kgona ho phedisana le yena hobane ho tla be ho se ho etsahetse/a ka nna a ithuta ho mo rata le ho mo amohela.✓✓
(Dikarabo tse ding di shejwe) (2)
- 1.13 D/kgatakelo ya ditokelo tsa botho✓ (1)
- 1.14 A ka be a ile a kopa basebeletsi ba setjhaba ho mo thusa/A ka be a ile a dula fatshe le batswadi ho ba hlaloseisa/A ka be a ile a kopa motswalle wa hae kapa batho ba bang ho mo fa keletso.✓✓
(maikutlo a mohlahlobuwa a ananelwe.) (2)
- 1.15 Ke ne ke tla kgotsofatsa batswadi ba ka ke nyale motho eo ba mo batlang.

KAPA

Ke ne ke tla itsamaela ke ikele ho motho eo ke mo ratang ke siye batswadi ba ntse ba le jwalo.✓✓
(Dikarabo tse ding di shejwe) (2)

TEMA YA B: BOKGONI BA HO BOHA

- 1.16 O ne a lokela ho fiela/ho hlatswa dijana.✓ (1)
- 1.17 O ne a ntse a bala/ithuta/stadiya.✓ (1)
- 1.18 Ho diya hlooho le ho ipata sefahleho ka diatla ho paka ho tsieleha.✓✓ (2)
- 1.19 Tjhe, ha se a amoheleha hobane o a mo hlekefetsa, ha a bue le yena hantle/ha a bontshe ho mo hlompha, a mo tlohele a tswele pele ka ho bala, mme a bue le yena ka morao.

KAPA

Ee, se a amoheleha hoba motswadi o lokela ho ruta ngwana boikarabelo ka hore a phethise e meng ya mesebetsi ya lelapa.✓✓ (2)
[30]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO

POTSO YA 2

TEMA YA C

Mehopolo e lebelletsweng

	QOTSO		DINTLHA
1.	'Theola boima ba mmele.'	1.	Batho ba fokotse boima ba mmele ya bona.✓
2.	'Ba leke ho nahana le ho etsa dintho tse ba thabisang.'	2.	Ba nahane dintho tse ba thabisang.✓
3.	'Letswai ke e nngwe ya dintho tse bakang kगतello ya madi.'	3.	Ba qobe dijo tse nang le letswai le lengata.✓
4.	'Ho tsuba hona ha ho a loka ho baka kholesterole.'	4.	Ba tsubang ba hle ba tlohele hang.✓
5.	'Ho fokotsa jwala ho tla ntlafatsa bophelo ba hao.'	5.	Ba fokotse tshebediso ya jwala ba matlafale.✓
6.	'Nwa metsi a lekaneng bonyane dikgalase tse robedi ka letsatsi.'	6.	Ba nwe metsi a etsang dikgalase tse robedi ka letsatsi.✓
7.	'Ikwetlise ka mehla, mme o je dijo tse nang le phepo e ntle, feela o fokotse tswekere le mafura.'	7.	Ba ikwetlise ka mehla mme ba je dijo tse nang le phepo.✓

(Palo ya mantswe: 59)

Ho tshwaya kgutsufatso

Kgutsufatso e lokela ho tshwauwa ka tsela e latelang:

- **Kabo ya matshwao:**
  - Matshwao a 7 bakeng sa dintlha tse 7 (letshwao le le leng bakeng sa ntlha)
  - Matshwao a 3 bakeng sa tshebediso ya puo.
  - Matshwao kaofela: 10
- **Kabo ya matshwao ha mohlahlobuwa a ntshitse dintlha di le jwalo temeng.**
  - Ho ajwa letshwao le le 1 bakeng sa puo ha a hlahisitse dintlha tse 1–3.
  - Ho ajwa matshwao a 2 bakeng sa puo ha a hlahisitse dintlha tse 4–5.
  - Ho ajwa matshwao a 3 bakeng sa puo ha a hlahisitse dintlha tse 6–7.
- **Kabo ya matshwao ha mohlahlobuwa a ntshitse dintlha di le jwalo ho tswa temeng.**
  - Diqotso tse 6–7: ha ho letshwao le ajwang bakeng sa puo.
  - Diqotso tse 1–5: ho ajwa letshwao le le leng bakeng sa puo.

ELA HLOKO

- **Palo ya mantswe:**
  - Batshwayi ba lokela ho nnetefatsa palo ya mantswe a sebedisitsweng.
  - O se ke wa tlosa letshwao ha mohlahlobuwa a sa bontsha palo ya mantswe, kapa ha palo ya mantswe e fosahetse.
  - Ha palo ya mantswe e feta palo e behilweng, bala ho fihla mantsweng a 5, mme o tlohelle tse ding.

MOHLALA

Puo	Polelo			Palo ya mantswe
<i>Sesotho</i>	<i>Ke</i>	<i>a</i>	<i>tsamaya</i>	3

Matshwao bakeng sa dintlha: **(7)**

Matshwao bakeng sa tshebediso ya puo: **(3)**

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KARALO YA C: DIBOPEHO TSA PUO LE MELAO YA TSHEBEDISO YA PUO

POTSO YA 3: MANOLLO YA PAPATSO

TEMA YA D

- 3.1 Diforeime tsa borele/Ke lebenkele la Spec Savers la diborele.✓ (1)
- 3.2 Ba ke ke ba lefa phaello ya dikgwedi tse tsheletseng/ba ka boloka tjelete e seng ka tlase ho R500/ba ka thesta mahlo mahala.✓
(E le nngwe feela) (1)
- 3.3 Se susumetsa moreki hore a tlo reka; diborele di etsa hore a bone hantle mme ebile o a kgahleha, kahoo bareki ba bang ba kgahlwa ke yena hobane a shebahala a le motle.✓✓ (2)
- 3.4 Ka Face book/You Tube/ka ho kena websiteng ya bona.✓
(E le nngwe feela) (1)
- 3.5 C/ba mo file diborele.✓ (1)
- 3.6 Ke ho ikutlwa a le motle/a boheha/a kgona ho bona eng kapa eng eo a e balang.✓✓ (2)
- 3.7 Ee, ho rwala diborele ho ka fetola tjebahalo ya motho, mme a bonahale a le motle.

KAPA

Tjhe, ho rwala diborele ho ke ke ha fetola tshobotsi ya motho; ha a le mobe o tla nne a dule a le mobe.✓✓

(2)
[10]

POTSO 4: MANOLLO YA KHATHUNU

TEMA YA E

- 4.1 Ke ntate le moradi/ngwana wa hae✓ (1)
- 4.2 O bonahala a thabile hobane o tlo fana ka ntho e bontshang lerato.✓✓ (2)
- 4.3 O bonahala ka ho bopa molomo hore ha a tsebe hore a reng ho ya ka moo a utlwileng bohloko kateng/o kentse letsoho ka mokotlaneng wa borikgwe ha a tsebe a etse eng/seno seo a se tshwereng ka letsohong se mo sulafalletse.✓✓
(Dikarabo tse ding di shejwe) (2)
- 4.4 Titjhere o rutila bana hore bontate ke bona ba hlokomelang malapa.✓✓
(Dikarabo tse ding di shejwe) (2)

- 4.5 D/utlwisise maemo a bophelo. ✓ (1)
- 4.6 Ke ne ke tla hlaloseisa ngwana hore ha se ka boomo ha ke sa sebetse/ke ne ke tla mo bolella hore ke ntse ke batla mosebetsi empa mesebetsi ha e yo/ke ne ke tla mo bolella hore ke ile ka fokotswa mosebetsing. ✓✓
(Dikarabo tse ding di shejwe) (2)

POTSO YA 5: PROSA – TLOTLONTSWE LE DIBOPEHO TSA DIPOLELO

5.1 TEMA YA F

- 5.1.1 (a) ba ✓
(b) o ✓
(c) e ✓ (3)
- 5.1.2 etela ✓ (1)
- 5.1.3 Setsebi sa boroko se eleditse hore batho ba robale motsheare/
Setsebi sa boroko se eleditse batho hore ba robale motsheare. ✓✓ (2)
- 5.1.4 D/hlobaela ✓ (1)
- 5.1.5 Bana **ba banyane** ba kgaleha kapele. ✓ (1)
- 5.16 Dineo ha a utlwe hantle hobane **tsebe** ya hae e a opa. ✓✓ (2)
- 5.1.7 O se mamele mmino bosiu ha o robala. ✓✓ (2)
- 5.1.8 Na hosane o tla robala boroko bo lekaneng? ✓✓ (2)

[14]

5.2 TEMA YA G: TOKISO YA DIPHOSO

Halala! Ke ikutiwa ke phetse ✓ hantle. Ke nwa kopi e le ✓ nngwe ya tee feela ka letsatsi, e be ho pipitlelwa ho fedile. O ✓ emetse eng o sa nwe tee ee le wena? ✓ Tee ya Black Forest e monate. ✓ E fedisa ho ✓ pipitlelwa kapele. [6]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 40

KAROLO YA D: DINGOLWA

POTSO YA 6: MAKUMANE A THATA A BOPHELO – JM Maqubela

6.1 NALENG TSA PHAKOE

- 6.1.1 Ke Thapelo/Nthabiseng/Ntshediseng. ✓
(E le nngwe feela) (1)
- 6.1.2 Ke monko o monate wa dikonkosi. ✓ (1)
- 6.1.3 O ne a tatetse terene e qetang ho kena seteisheneng. ✓ (1)
- 6.1.4 O ne a tshwere Bebele. ✓ (1)
- 6.1.5 E ne e le bahlankana, barwetsana, bommamalapa le bona boramalapa. ✓✓
(Tse pedi feela) (2)
- 6.1.6 Ke batho ba hlahang mesebetsing ya bona e fapaneng ba tatetseng ho ya mahaeng a bona ho lo phetha mabaka a malapa. ✓✓ (2)
- 6.1.7 Hobane o utlwile motho a mo kgitla ka setswe a sa lebella, ha a hetla a bona batho ba ipetsa ka difenstere tsa terene ba re terene e a tjha. ✓✓ (2)
- 6.1.8 Ke ya motsesetoropo, ho bonwa ka diterene tse fapakanang/batho ba bangata ba yang mesebetsing/ho na le sepetlele se seholo sa motse. ✓✓ (2)
- 6.1.9 E ne e le motho ya mohau/ya mosa/ya kgonang ho utlwela batho ba bang bohloko/ya kgonang ho thusa batho ba tsietsing. ✓✓ (2)
- 6.1.10 Ke mophetwa wa sehlooho hobane ke yena eo e neng e le molantshuwa le ha a ile a hlolwa a ba a amohelwa sepetlele empa mookotaba wa buka o dutse hodima hae hobane o ile a phonyoha dinaleng tsa phakwe ha batho ba ne ba rata ho mmolaya. ✓✓ (2)
- 6.1.11 E, palekgutswa ena e nthuta hore ka mehla ha ke tsamaya ke dule ke hlokometse batho ba mofuta ona hobane ba ka ntlahisa kotsi nako le nako ke sa labella.

KAPA

- Tjhe, ha ho na letho leo palekgutshwe ena e nthutang sona, tsohle tse etsahalang mona ke dintho tseo ke ntseng ke di tseba. ✓✓ (2)
- 6.1.12 Ke ne ke tla bula nyewe hore batho bao ba batlwe ba be ba tshwarwe.
Ke ne ke tla tlhela feela ke ba fe Modimo.
Ke ne ke tla batla ditlhapiso hobane ke mona jwale ke se ke le seqhwalala. ✓✓
(Karabo ya mohlahlobuwa e elwe hloko) (2)

LE

6.2 NALENG TSA PHAKOE

- 6.2.1 Tse hlahang ka makgalo ohle.✓ (1)
- 6.2.2 O ne a eme tsullung ya tselaseporo.✓ (1)
- 6.2.3 Mmino wa sedumedi.✓ (1)
- 6.2.4 Hobane o ne a leka ho mo hlokomedisa hore terene e a tjha.✓ (1)
- 6.2.5 O ile a ipona a le lehlohonolo hobane o ne a sa tswa kotsi jwalo ka bapalami ba bang.✓✓ (2)
- 6.2.6 Tjhe, e ne e sa etsahale batho ba ile ba tshoha ba ba ipetsa ka difensterere tsa terene ha mosadi e mong a ne a re terene e a tjha empa ho se jwalo.✓✓ (2)
- 6.2.7 E re hlaloesetsa hore batho ba dula ba tshohile hore ba ka nna ba hlalhelwa ke kotsi nako le nako.✓✓ (2)
- 6.2.8 Ke botsotsi, hobane ditsotsi ke batho ba tsamayang ba hlekefetsa batho ntle le mabaka jwalo ka bona batho bana ba neng ba kgakgatha batho ka tereneng ntle le mabaka.✓✓ (2)
- 6.2.9 Ha ho thwe naleng tsa phakwe ho hlaloswa ho phonyoha lefu ha nyane jwalo feela ka ha Nkokoto a ile a phonyoha lefu le se le mo tobile ka tereneng.✓✓ (2)
- 6.2.10 Nkokoto o bone a le lefatsheng leo a sa le tsebeng a bile a le ka hara masela a masweu a tshwana le lengeloi.✓✓ (2)
- 6.2.11 Mmuso o ka kenya tshireletso e matla diteisheneng, ho se dumellwe batho ho kena diteisheneng ba tshwere dibetsa kapa ho se dumellwe batho ba se nang seo ba tlo se etsa ba kene diteisheneng le ka hare ho terene ho be le maponesa.✓✓ (2)
- 6.2.12 Ke ne ke tla mo thusetsa/ke ne ke tla kopa ba mo tlohele/ke ne ke tla iphapanya hobane ba tla tloha ba nkgakgathella/ke ne ke tla bitsa mapolesa.✓✓ (2)
(Maikutlo a mohlahlobuwa a ananelwe) (2)

[40]

KAPA

POTSO YA 7

7.1 NAKO E SA LE TENG

- 7.1.1 Monghadi Maswetsa✓ (1)
- 7.1.2 Ho ne ho nowa bojwala/jwala.✓ (1)
- 7.1.3 Monghadi Pheello✓ (1)
- 7.1.4 Mohlahlobi o ile a tsheha hobane mosuwehlooho o ile a tshoha ha a phahamisa hlooho a bona motho a se a eme ka pela hae.✓ (1)
- 7.1.5 Ba ne ba nwa jwala ka nako ya dithuto.
Ba ne ba ipapalla morabaraba le dikarete ka nako ya sekolo.
Ba ne ba lelera hara motse ka nako ya sekolo.✓✓
(Tse pedi feela) (2)
- 7.1.6 Mohlahlobi o ne a tlile ka memo ya mosuwehlooho/mosuwehlooho o ile a mo kopa hore a tle sekolong o tlo bona kamoo sekolo sena se tswileng taolong kateng.✓✓ (2)
- 7.1.7 Ke ya metsetoropo hobane ho buuwa ka dikolo, matlo a thitelo le jwala ba sekgowa.✓✓ (2)
- 7.1.8 Kgohlano ya ka ntle e hlahetse nakong eo mosuwe Kgobotla a neng a tletleba ho mosuwehlooho ka hore mosuwe Tlotliso o ntse a nwesa bana jwala.✓✓ (2)
- 7.1.9 E ne e le motho ya ratang ho fana ka dikeletso, e seng ho laela motho ka seo a lokelang ho se etsa/e ne e le motho ya ratang ho iponela ka mahlo a hae e seng ho bolellwa.✓✓
(E le nngwe feela) (2)
- 7.1.10 Ke dumellana le yona hobane ka mora hore mosuwe Tlotliso a hlalhelwe ke mathata o ile a fetoha ya ba mosuwe wa sebele ya nang le maikarabelo.✓✓ (2)
- 7.1.11 E, nepahetse hobane hoja mohlahlobi a mo bolella seo a lokelang ho se etsa o ne a tla be a mo nkela diqeto/o ne a tla be a etsa mosebetsi oo e seng wa hae/o ne a tla be a tsamaisa sekolo ka tsela ya hae, e seng ya mosuwehlooho.

KAPA

- E fosahetse, motho ha a o bitsa hore o mo thuse o lokela ho mo hlaloseisa hantle seo a lokelang ho se etsa haholo ha o le moetapele wa hae.✓✓ (2)
- 7.1.12 Ba ka bua le lefapha la thuto ho lelekwe mesuwe e fang bana jwala/ba kgothaletsa mesuwe ho ruta bana/ba ka kgalemela bana hore ba se ke ba nwa jwala.✓✓
(Motshwai a bale le ho utlwisisa seo mohlahlobuwa a se ngotseng.) (2)

LE

- 7.2 7.2.1 Ba ne ba bapala morabaraba le dikarete.✓ (1)
- 7.2.2 Le e meng ya mesuwe ya bona.✓ (1)
- 7.2.3 Ba ne ba le ka kantorong ya mosuwehlooho.✓ (1)
- 7.2.4 O ile a kopa ho fuwa buka ya lenane la mabitso a mesuwe.✓ (1)
- 7.2.5 Mosuwe Sekoto ha a nyamela feela empa o ile a kopa hantle ho mosuwehlooho ho lo phetha mabaka a lelapa a neng a mo tlamme.✓✓ (2)
- 7.2.6 E le motho ya boulellang thuto ya bana/ya sa batleng ha bana ba rutwa dintho tse fosahetseng.✓✓ (2)
- 7.2.7 Ka mehla nako e sa le teng ho lokisa diphoso tseo o di entseng/ Motho ha a entse phoso, a inyatse o ba le nako ya ho lokisa phoso eo ya hae.✓✓ (2)
- 7.2.8 Batswadi ba lokela ho kgothaletsa bana ho ya sekolong ka mehla. Batswadi ba hlahlobe dibuka tsa bana beke le beke. Batswadi ba kopane le mesuwe ho bontshana ka mesebetsi ya bana ya sekolo.✓✓ (E le nngwe feela) (2)
- 7.2.9 Mosuwe Tlotliso o ne a tseba hore o phoso ka hona a sa rate ho lwantsha nyewe ena.✓✓ (2)
- 7.2.10 Bana ba se ba tsamaya matlong a thitelo ba nwa majwala. Bana ha ba sa hlompha mesuwe ba se ba nwa mmoho le bona. Bana ba se ba itaola.✓✓ (E le nngwe feela) (2)
- 7.2.11 Mosuwe Tlotliso e ne e le motho ya tsebang mosebetsi wa hae ka botlalo, ka mora nyewe o hlahile ka maano a mangata a thusang bana, batswadi le mesuwe ba nyolla sephetho sa ditlhahlobo/o ne a etsa dintho tse ngata tse bontshang hore mosebetsi wa bosuwe o a o tseba.✓✓ (2)
- 7.2.12 Dipatlisisong tsa hae o ne a rata ho kenyelletsa batswadi/ho bontsha seabo sa batswadi thutong ya bana.✓✓ (2)

[40]**MATSHWAO OHLE A KAROLO YA D: 40****MATSHWAO OHLE: 120**